

NORAH M. TITLEY, *Miniatures from Turkish Manuscripts. Catalogue and subject index of paintings in the British Library and the British Museum, 1981, 144 Sayfa, ek 54 resim-tablo.* Ederi yazılı değil. The British Library Board yayınıdır. (B/8965)

Türk tarihinin karanlıkta kalmış konularını aydınlatmak için gerekli olan yazılı belgeler yanında, resim kalıntılarının da nasıl büyük bir önem taşıdığı son yıllarda iyice ortaya çıkmıştır. Bilimsel bir disiplin içinde öğretilen bu konunun kaynakları kitaplıkları doldurmaktadır. Günümüze dek bir merak için toplanan bu malzemenin, artık meraktan da öte, gerçek belge niteliğinde olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Bu hususta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin başlattığı çabayı anmak gerekir. *Sanat Tarihi Yıllığı* adlı süreli yayın, bu alanda bir çığır açmış, akademik düzeyde tek başına kaldıktan sonra, günümüzde yayınlanan bazı yarı popüler sanat dergilerinin de öncüsü olmuştur. Bu çığırı en güzel süsleyen kitaplardan birisine şimdi kavuşmuş bulunuyoruz. Yıllarca Londra kentinde toplanan ve araştırmacılar tarafından büyük bir merak ile ziyaret edilen Türk sanatı malzemesinin olgun ve seviyeli bir katalogu yayınlanmış bulunuyor. Kitabı hazırlayan bu konuda daha önceleri de çalışmıştı¹. 1977 yılında yayınladığı İran yazmalarından alınma minyatürler adlı çalışmasından sonra bu girişimini tamamlayan kitap, sanat tarihçilerini özendirdiği kadar, medeniyet, ekin, siyasal tarih üzerinde çalışanların da ilgisini çekecektir.

Tarih araştırmalarında eldeki belgeleri güçlendirici minyatürler bulmak için değişik kaynaklara başvurmak zorunda kalan araştırmacılar, çok güzel tasnif edilen ve yararlı dizinler eklenen bu kitaba muhakkak başvuracaklardır. Kitabı ilk eline alan, II Osman'ın minyatürünü görecekler. Osmanlı tarihinin bu talihsiz kişisi, başında sorguçu kavuğu, elinde mendil bir at üzerinde resmedilmiştir. Çok sayıda sanatkâr bu padişahın resmini yapmıştır. Bunun nedenlerini tartışmak bir tanıtma yazısı sınırını çok aşar, onun için güzel ve isabetli olduğunu takdir etmekle yetiniyoruz.

Sanat hareketlerinin hızlandığı ve belirli bir olgunluğa ulaştığı dönemlerde, minyatür sanatı da ayrı bir karakter kazanır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde hızlanan Türk minyatürçülüğünün öncüsü olan yapıtların sayısı hiç de az değildir. Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığındaki *Hünernâme* adlı yapıt ilk ilgiyi çekenlerden birisidir. Bilimsel çalışmalara konu olduğu kadar, ilkokul kitaplarında bile kopyaları bulunurdu. 1969 yılında gerçekleştirilen tıpkıbasım yayını kısa zamanda tükenmiş ve bulunması güç kitaplar arasına girmiştir. *Tarih-i Sultan Bayezid* diye tanınan yazmanın içerdiği kalyon ve kent resimleri, Bitlis'li Şükrü'nün *Selim-nâme*'sinde bulunan minyatürler ilgiyi çekmişti². Tarihsel konuların ele alınıp işlendiği minyatürler, sanat tarihi araştırmacıları tarafından ele alınmıştı³. Türk Tarih Kurumu'nun ilk

¹ *Dragons in Persian, Mughal and Turkish art*, 1981 36 Sayfa. *Plants and gardens in Persian, Mughal and Turkish art*, 1979 36 Sayfa. *Sports and pastimes. Scenes from Turkish, Persian and Mughal paintings* 1979 36 Sayfa.

² Nurhan Atasoy, "Minyatürlerde Türk donanması", *Türkiyemiz* VI/17 (1977) S. 2-8.

³ Zeren Akalay, "Tarihi konuda ilk Osmanlı minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı* II (1966-68) S. 102-116.

yayın hedeflerinden birisi de, Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn* adlı görkemli yapıtıydı. 1976 yılında ilgili kurum tarafından yayını gerçekleştirilen bu yapıt, İngilizce çevirisi ile birlikte geniş bir alanda tanınmış ve ilgiyle karşılanmıştır. Renkli tıpkıbasımları ile birlikte gerçekleştirilen bu yayın, ülkemizdeki basım düzeyini yansıtmaması bakımından da övünç kaynağı olarak kalacaktır. Böyle güzel ve yararlı yayınların çoğalması, konuya belirli bir düzeyde sağlamıştır. Bu alanda yıllardanberi gayretle çalışan Prof. Dr. Metin And'ın yerine değinmemiz gerekir. Yıllardan beri yerli ve yabancı kitaplıklarda yorulmak bilmeyen bir çalışma ile malzeme toplayan And'ın Türk ekinine sayısız malzeme kazandırdığını görmekteyiz. Bu çalışmanın ürünü içeriği çok zengin bir kitapta toplanmış bulunmaktadır⁴. Renkli baskılarla süslenen kitabında, tarihçiler kadar diğer ekin alanlarında da çalışanların vazgeçemeyecekleri kayıtlar bulunmaktadır.

Elimizde bulunan kitabı hazırlayan bayan N. Titley, "British Museum" ve "British Library" diye şimdi iki kısma ayrılan kitaplıklardaki malzemeyi bir bütün olarak araştırmacıların hizmetine sunarken, akla gelebilecek her kolaylığı sağlamıştır. Üç ana bölüme ayrılan kitabın birinci bölümünü sayısı 72 ye ulaşan yazmalara ve içerdiği minyatürlere ayırmıştır. Şimdiki katalog numarası, önceki kataloglardaki yeri, hangi bölümde bulunduğu belirtildikten sonra, ana başlığı, hangi devirde yapıldığı, boyutları, kimden sağlandığı belirtilmiş, ondan sonra sırayla hangi sayfada olduğu açıklanmıştır (S. 1-73). Bu derlemeyi esas kıymetlendiren çalışma muhakkak ki dizinlerdir (S. 74-139). Müellif, başlık, süsleme sitili diye ayrılanlar birer sayfa tutmaktadır. Türkçe terimlere göre: Giyim ve Kuşam dizini iki, Müzik Aletleri bir, Meslek ve Rütbelere üç sayfa halinde ayrı ayrı yer verilmiştir. Türk tüccarları dünya pazarlarına girdikleri zaman, ülkede yetişen ipek ve sof kumaşlarıyla büyük bir yer tutarlardı. Böyle üretici bir toplumun tutumu, doğal olarak iç tüketime nasıl özen gösterdiği de inceleme konusu olmalıydı. Bir iki kaftan resmi, kavuk görüntüsü, toplumun meraklarını ve zevkini yansıtmaktan uzaktır. Belgelerin arasına sıkışan satırlarda bulunan bilgileri merhûm Reşat Ekrem Koçu ve daha az sayıda araştırmacı inceleme konusu yapmış, belgelerden çıkarılan rakamlar, bir takım rakamların ve istatistik hareketini göstermeğe yararmıştır. Fakat bütün bunlar toplumun yaşamını yansıtmaktan uzaktır. Bunu ancak minyatürlere öğrenmekte ve gezginlerin değişik gözlemleri yanında, kendi iç dünyasına göre bir âlem arayan ressamların resimlerinden anlamaktayız. İşte böyle yıldırıcı bir çalışmaya girişmekten çekinmeyen bayan Titley, gerçekten anlamlı bir alana değinmiştir. Onu esas uğraşturan konu (birer sayfalık katalog numarasını içeren iki dizinden sonra), *Konu Dizini*'dir (S. 85-138). Her araştırmacı ilk önce buraya bakacak ve ilgilendiği minyatürü kolayca bulacaktır. Kişiler kadar, yer adları, coğrafi özellikler, astronomi bilgileri (yıldız ve gezegenler), doğadaki bitki ve hayvanlar (İslam mitolojisinde önemli yer tutanlar), köleler ve tutsaklar, gemiler, köprüler ilk aklımıza gelen konulardır. Türkçeye aşina olmadığı için, İngilizce özelliği göz önünde tutan hazırlayıcı, çok gerektiğinde asıl şekillerini vermekten geri durmamıştır. Böylece arayanları tek tek minyatür yaprakları çevirmekten kurtarmıştır.

⁴ Metin And, *Turkish miniature painting. The Ottoman Period*, Ankara 1978 (İkinci genişletilmiş baskı), 142 sayfa. Fransızca bir yayını daha vardır. Sayın profesör elindeki malzeme ile Karagözü (iki batı dilde) ve Türk Danslarını (yalnız İngilizce) tarihsel evrimi içersinde işlemiştir. Bu kitap için yararlı uyarıları ve n. 1 deki kitaplardan dolayı kendisine teşekkür ederim.

Kaynakça (S. 141-144) konulara göre ayrılmıştır. 166 tane olarak saptanan kitap ve makalelerin bu kadar olmayacağını herkes bilmektedir. Ancak esas gaye bir yığın adla doldurmak değil, gerçek bir seçme yapıt listesine sahip olmaktır. Creswell'in kaynakçasından sonra A. Ödekan tarafından 1923-73 yılları arasındaki yayınların listesi derlenmiştir ve şimdi ise *Index Islamicus* ve *Türkologischer Anzeiger* (şimdi 7. cildi, 1981 çıktı) bizimle ilgili yayınları belirli aralıklarla haber vermektedir.

Tablolar bölümünde 54 tane siyah-beyaz resim verilmiştir. Kâbe'nin görüntüsüyle başlayıp, II. Osman, Falakacı Kadın, Gece Bekçisi ile devam eden bu resimler, Levni'nin bir Avrupalı kıyafeti ile son bulmaktadır. Aralarında Yılanlı Sütun ve Bronz Atlar (n. 11), Nasreddin Hoca (n. 15), Kâtib (n. 21) gibi resimler vardır. 46. resim Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriye* adlı yapıtından alınma bir İstanbul haritasıdır. Bu yapıtın birinci versiyonu olduğu daha önce açıklanmıştı⁵. Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan yayında ikinci versiyon kullanıldığı için bu harita yoktur. Bayan Titley, 137 haritayı içeren bu yazmayı detaylı olarak açıklamıştır (S. 64-66 n. 57). Kenan Paşa'nın Kazaklar sorununa bir çözüm getirmek için giriştiği harekâtı yansıtan minyatür de seçme yapılanlar arasındadır (n. 52).

Fehmi Ethem (Karatay)-İvan Stchoukine ikilisinden sonra, böyle güzel bir yayını araştırmacılara kazandıran N.Titley ve yayını daha fazla geciktirmeden yayınlayan British Libraray⁶'yi başarılı yayınlarından dolayı kutlamaktan kendimizi alamıyoruz.

Yrd. Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

⁵ S. Soucek, "A propos du livre d'instruction nautiques de Piri Reis," *Revue des Etudes Islamiques* 41/2 (1973) S. 245.

⁶ Bu kitaplık uzun yıllar British Museum çatısı altında faaliyet gösterdikten sonra, kendi binasına kavuştuğu şu sıralarda ayrılacak ve kendi yazmalarını ayıracaktır. N.Titley, kataloğlara girmemiş yeni alınma yazmaları da bu kitabına katıp kod numaralarını vermiştir. bk. Metin And, "Türk Kültürü için örnek ve kaynak bir kitap", *Yeni Forum* III/62 (1 Nisan 1982) S. 17.

